

วรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศส

Littérature pour la jeunesse française

วิริญจน์ หุตะสังกาศ
คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คำนำ

วรรณกรรมเยาวชนเป็นประเภทของวรรณคดีที่กำลังได้รับความนิยมในประเทศไทยขณะนี้ มีการศึกษา ค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสอย่างแพร่หลาย และมีตำราที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสตีพิมพ์ในทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ทว่า ผู้จัดทำไม่พบตำราหรือหนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสโดยเฉพาะวางจำหน่ายทั่วไป ตำราหรือหนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับวรรณคดีฝรั่งเศสส่วนมากกล่าวถึงวรรณกรรมทั่วไปหรือการวิเคราะห์วรรณคดี ผู้เขียนจึงได้คิดจัดทำหนังสือเกี่ยวกับวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสขึ้น เพื่อให้ผู้อ่านที่รู้ภาษาไทยเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีฝรั่งเศสให้ครบถ้วน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสแก่นักศึกษาและผู้อ่านทั่วไปที่สนใจ เนื้อหาแบ่งออกเป็น 6 บท บทที่ 1-5 จะแยกตามประเภทหลักของวรรณกรรมเยาวชน ได้แก่ บทที่ 1 หนังสือเรียนพยัญชนะ (abécédaires) บทที่ 2 นิทาน (contes) บทที่ 3 หนังสือภาพ (albums) บทที่ 4 การ์ตูน (bande dessinées) และบทที่ 5 นวนิยาย (romans) พร้อมตัวอย่างและเรื่องย่อของวรรณกรรมเยาวชนที่สำคัญในแต่ละประเภท และบทที่ 6 จะกล่าวถึงแก่นเรื่องสำคัญในวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสพร้อมตัวอย่างการวิเคราะห์แก่นเรื่องต่าง ๆ ตามทฤษฎีทางวรรณคดี ได้แก่ แก่นเรื่องเกี่ยวกับครอบครัว แก่นเรื่องเกี่ยวกับนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม และแก่นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาสังคม

ผู้เขียนขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ปจรรย์ สุทัศน์ ณ อยุธยา ผู้จุดประกายความสนใจด้านวรรณคดี และผู้ให้คำปรึกษาด้านวิชาการแก่ศิษย์เสมอมา และคุณหิรัญกร นิกรแสน (Skye) ผู้วาดภาพประกอบสีไม้เพิ่มสีสันให้หนังสือเล่มนี้

© Skye, 2023.

Depuis des années d'études et de recherches sur la littérature pour la jeunesse française, j'ai toujours aspiré à écrire un livre en ma langue maternelle sur ce sujet qui n'avait jamais été introduit aux lecteurs thaïlandais.

Mes remerciements les plus vifs vont tout d'abord à Cécile Boulaire (Université de Tours) qui m'a transmis la passion dans ce domaine et qui m'inspire toujours à « combattre » pour que la littérature pour la jeunesse voie le jour dans le cursus universitaire.

Je remercie sincèrement Stéphane Lojkine, responsable du projet Upictura18 de l'Université d'Aix-Marseille, pour les belles illustrations de *L'Heptaméron* ; ainsi que toutes les maisons d'éditions, notamment Fleurus Éditions, École des loisirs et éditions MeMo, pour l'autorisation de la reproduction des couvertures de leurs ouvrages dans ce livre.

วิริญจน์ หุตะสังกาศ
Virine Hutasangkas

สารบัญ

คำนิยาม	I
คำนำ	II
สารบัญ	IV

บทนำ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศส	1
--	---

ประวัติวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสโดยสังเขป	2
คำถามท้ายเรื่อง	12
บทบาทและความสำคัญของวรรณกรรมเยาวชน	13
คำถามท้ายเรื่อง	16

บทที่ 1 ABECEDAIRES : หนังสือเรียนพยัญชนะ	19
---	----

คำถามท้ายบท	30
-------------	----

บทที่ 2 CONTES : นิทาน	31
------------------------	----

1. นิทานยุคกลาง	34
2. นิทานยุคเรอเนสซองส์	38
3. นิทานในคริสต์ศตวรรษที่ 17	45
4. นิทานในคริสต์ศตวรรษที่ 18	55
5. นิทานในคริสต์ศตวรรษที่ 19	58
6. นิทานในคริสต์ศตวรรษที่ 20 และ 21	62
คำถามท้ายบท	65

บทที่ 3 ALBUMS : หนังสือภาพ	67
-----------------------------	----

1. « LE PERE CASTOR » เจ้าแห่งหนังสือภาพสำหรับเด็กภาษาฝรั่งเศส	72
2. HISTOIRE DE BABAR LE PETIT ELEPHANT (เรื่องของช้างน้อยบาบาร์)	76
3. CAROLINE (กาโรลีน) และ MARTINE (มาร์ติน)	80
4. โทมัส อุงเกอร์ (TOMI UNGERER) ผู้เชื่อมฝรั่งเศสและเยอรมนีด้วยภาพวาด	82
5. ทศวรรษที่ 1970 – ปัจจุบัน : ยุคเฟื่องฟูของหนังสือภาพสำหรับเด็ก	84

การวิเคราะห์หนังสือภาพ	94
1. การดำเนินเรื่องผ่านภาพวาดหน้าเดียวหรือหน้าคู่	94
2. ความสอดคล้องระหว่างภาพกับข้อความ	97
3. ผู้เล่า	100
คำถามท้ายบท	105
แบบฝึกหัดวิเคราะห์หนังสือภาพ	106

บทที่ 4 BANDES DESSINEES : การ์ตูน 109

1. การ์ตูนฝรั่งเศส	115
1.1 LA FAMILLE FENOULLARD (ครอบครัวเฟอญูยาร์)	115
1.2 BECASSINE (เบกาซีน)	117
1.3 ASTERIX (แอสเทริกซ์)	119
2. การ์ตูนเบลเยียม	121
4.1 LES AVENTURES DE TINTIN (การผจญภัยของแต็งแต็ง)	122
4.2 SPIROU ET FANTASIO (สปิรูและฟองตาซิโอ)	124
4.3 LES SCHTROUMPS (ชทรุมพ์)	126
3. การ์ตูนสวิส	128
คำถามท้ายบท	131

บทที่ 5 ROMANS : นวนิยาย 133

1. นวนิยายก้าวผ่านวัย (ROMAN D'APPRENTISSAGE)	135
2. นวนิยายผจญภัย (ROMAN D'AVENTURE)	139
3. นวนิยายสืบสวน (ROMAN POLICIER)	144
4. นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ (ROMAN HISTORIQUE)	150
5. นวนิยายแฟนตาซี (ROMAN DE FANTASY)	153
6. นวนิยายวิทยาศาสตร์ (ROMAN DE SCIENCE-FICTION)	159
คำถามท้ายบท	164

บทที่ 6 แก่นเรื่องสำคัญในวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสและแนวทางการวิเคราะห์ 165

1. ครอบครัว	167
1.1 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและครอบครัว	167
1.2 การนำเสนอปัญหาในครอบครัว	170

2. นิเวศวิทยาและปัญหาสิ่งแวดล้อม	173
3. ปัญหาสังคม	176
3.1 สังคมพหุวัฒนธรรมและผู้อพยพ (LA SOCIÉTÉ MULTICULTURELLE ET LES IMMIGRÉS)	176
3.2 ความยากจน (LA PAUVRETÉ)	181
แบบฝึกหัดท้ายบท	186
<u>บทสรุป</u>	<u>191</u>
<u>บรรณานุกรม</u>	<u>193</u>
<u>สารบัญภาพประกอบ</u>	<u>205</u>
<u>ดัชนีชื่อนักเขียนและนักวาดภาพประกอบ</u>	<u>215</u>

บทนำ
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศส

© Skye, 2023.

ประวัติศาสตร์วรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสโดยสังเขป

ภาพที่ 1 : ร้านหนังสือเด็ก ลิบริองฟอง (Libr'Enfant) เมืองตูร์ (Tours) ประเทศฝรั่งเศส (ภาพถ่ายโดยผู้เขียน)

หากย้อนเวลากลับไปช่วงยุคกลาง บทบาทของเด็กไม่ต่างจากผู้ใหญ่นักสำหรับสังคมฝรั่งเศส¹ เด็กไม่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษไปกว่าการมอบปัจจัยในการดำรงชีวิต เด็กถือเป็นเพียงผู้ใหญ่ตัวเล็กที่พัฒนาการยังไม่สมบูรณ์เท่านั้น และรู้ความเมื่อใดก็เริ่มทำงานได้ แนวคิดเรื่องการเขียนหนังสือสำหรับเด็กโดยเฉพาะถือกำเนิดขึ้นพร้อมหนังสือเรื่อง *Les aventures de Télémaque* (การผจญภัยของเตเลมาค) ซึ่งเฟเนอลง (Fénelon) แต่งขึ้นในปี ค.ศ. 1695 เพื่อใช้ประกอบการถวายพระอักษรแก่องค์รัชทายาท

เมื่อเข้าคริสต์ศตวรรษที่ 18 สังคมฝรั่งเศสเริ่มให้ความสำคัญแก่การศึกษาแต่ก็ยังจำกัดวงแคบนัก มีเพียงชนชั้นสูงและกระฎุมพี (bourgeois) เท่านั้นที่ได้รับการศึกษา เนื่องจากต้องจ้างครูสอนหรือส่งไปโรงเรียนกินนอนที่ค่าใช้จ่ายสูงไม่ต่างกัน เด็กเหล่านี้สามารถอ่านออกเขียนได้ มีความรู้ในศาสตร์และศิลป์อย่างกว้างขวาง รวมถึงมีเวลาว่างพอที่จะอ่านหนังสือเพื่อความสนุกสนาน วรรณคดีประเภท "littérature pour la jeunesse" (วรรณกรรมเยาวชน²) ในประเทศฝรั่งเศสในยุคแรกเริ่มจึงเขียนขึ้นมาสำหรับเด็กเหล่านี้

¹ ARMENGAUD André, « L'attitude de la société à l'égard de l'enfant au XIXe siècle », *Annales de Démographie Historique*, 1973, p. 303.

² ในภาษาฝรั่งเศส คำว่า littérature pour la jeunesse หมายถึง "วรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน" ซึ่งรวมวรรณกรรมของเด็กตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยรุ่นไว้ด้วยกัน ในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนขอเลือกใช้คำว่า "วรรณกรรมเยาวชน" ซึ่งกระชับและสื่อความหมายได้ตรงตัวเมื่อเทียบกับภาษาฝรั่งเศส

ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 รัฐบาลฝรั่งเศสเริ่มตระหนักถึงปัญหาประชากรไม่รู้หนังสือ จึงได้ออกกฎหมายตั้งโรงเรียนประถมเพิ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1833 เพื่อยกระดับความรู้ของประชากร การขยายโอกาสทางการศึกษารั้งนี้ทำให้เกิดสำนักพิมพ์ทางการศึกษาที่พิมพ์หนังสือสำหรับเด็กทั่วไป วรรณกรรมสำหรับเด็กในยุคนั้นเป็นหนังสืออ่านประกอบการเรียนวิชาต่าง ๆ หรือนิทานสอนใจแฝงคติธรรมเป็นส่วนใหญ่ มีนิทานพื้นบ้านของประเทศทั้งหลายอยู่บ้าง ผู้รวบรวมมักเป็นนักเดินทางที่พอจะสื่อสารกับคนพื้นเมืองในดินแดนเหล่านั้น รายละเอียดของนิทานต่างถิ่นที่เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสจึงเป็นการเรียบเรียงเท่าที่เข้าใจและไม่ตรงกับต้นฉบับนัก³ การอ่านเพื่อความบันเทิงยังต้องใช้หนังสือที่ผู้ใหญ่อ่าน โดยเลือกเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัยเป็นหลักอย่าง *Robinson Crusoe* (โรบินสัน ครูโซ, 1719) ของแดเนียล เดโฟ (Daniel Defoe) หรือมีเนื้อหาที่ตื่นเต้นอย่าง *Les Misérables* (เหยื่อธรรม, 1862) ของวิกตอร์ อูโก (Victor Hugo) จนถึงช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงเริ่มมีการผลิตหนังสืออ่านเล่นสำหรับเด็กบ้างแต่ก็ยังน้อย ดังที่หลุยส์ เดนัวเย (Louis Desnoyers) จารึกไว้ในคำนำของหนังสือเรื่อง *Les mésaventures de Jean-Paul Choppart* (โชคร้ายของม็อง-ปอล ชอปปาร์, 1865) ดังนี้

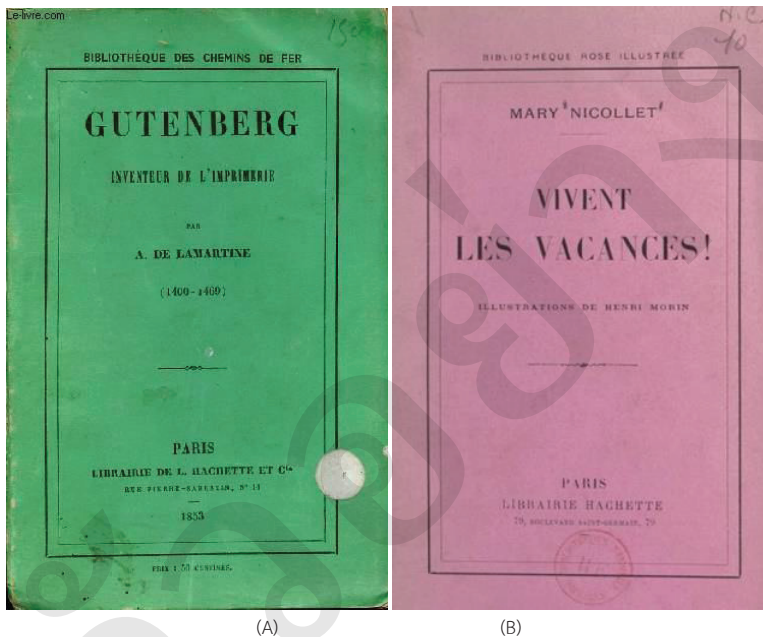
"หนังสือเล่มนี้พบที่ของตนเองท่ามกลางหนังสืออ่านเล่นเล่มอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียง [...] หนังสือเล่มนี้เป็นหนึ่งในหนังสือเขียนสำหรับเด็ก ซึ่งมีน้อยเหลือเกิน โดยจะดูว่าเล่มไหนประสบความสำเร็จก็ต้องดูว่าเมื่อใดแล้วเราจะหยิบมันมาอ่านอีกครั้งหรือไม่ หนังสือเล่มนี้เขียนด้วยอารมณ์ร่าเริงสดใส พลั่งอันล้นเหลือ จิตวิญญาณ ความจริงใจและจริงจัง แต่ในขณะเดียวกันก็มีอารมณ์ขันซึ่งพบได้ไม่บ่อยนัก อันเป็นความโดดเด่นของวรรณกรรมเยาวชน"⁴

³ ยกตัวอย่างเช่น นิทานเกาหลีที่รวบรวมโดย Nikolai Garine ซึ่งคุยกับชาวเกาหลีด้วยภาษาจีนแล้วนำมาบันทึกเป็นภาษารัสเซีย หลังจากนั้นจึงแปลจากภาษารัสเซียเป็นภาษาฝรั่งเศสอีกที การแปลเป็นทอด ๆ นี้ทำให้ข้อความคลาดเคลื่อนไปบ้าง ไม่เหลือเค้าเดิมแม้แต่น้อย มีเพียงโครงเรื่องที่พอจะใกล้เคียงต้นฉบับอยู่บ้าง

⁴ DESNOYERS Louis, *Les mésaventures de Jean-Paul Choppart*, Paris, J. Hetzel, 1865. : « Voici un livre qui a conquis sa place, parmi les classiques de la récréation contemporaine [...] Il est du petit nombre de livres destinés à l'enfance, dont le succès n'étonne pas quand on le relit dans l'âge mûr. Il est écrit avec une vivacité, une verve, une abondance, un entrain, une franchise d'allure à la fois sérieuse et bouffonne, qui ne sont pas ordinaires ce qui distingue la littérature enfantine. »

ในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 สำนักพิมพ์ใหม่อย่างฮาเซต (Hachette) แอทแซล (Hetzel) และฟลามมารียง (Flammarion) ต่างสนใจทั้งหนังสือสำหรับผู้ใหญ่และหนังสือสำหรับเด็ก ฮาเซตพิมพ์หนังสือชุด « Bibliothèque des chemins de fer » ("ชุดหนังสือทางรถไฟ" ; ภาพที่ 2) ในปี ค.ศ. 1853 หนังสือเล่มที่แต่งขึ้นสำหรับเด็กจะมีปกสีชมพู ซึ่งต่อมามีจำนวนมากจนแยกออกมาเป็น « La Bibliothèque rose illustrée » ("ชุดหนังสือสีชมพูพร้อมภาพประกอบ" ; ภาพที่ 3) และแปลหนังสือเด็กจากประเทศอังกฤษอย่าง *Alice's Adventures in Wonderland* (อลิซในแดนมหัศจรรย์, 1865) ของลูวิส แครอล (Lewis Carroll) และนวนิยายหลายเรื่องของชาร์ลส์ ดิกเกนส์ (Charles Dickens) ส่วนแอทแซลผันตัวเป็นสำนักพิมพ์หนังสือสำหรับเด็กเต็มตัวในปี ค.ศ. 1861 และออกนิตยสารรายปักษ์ *Magasin d'éducation et de récréation* (นิตยสารการศึกษาและความบันเทิง) ลงนวนิยายของฌูลส์ แวร์น (Jules Verne) เป็นต้น ๆ

ภาพที่ 2 : DE LAMARTINE Alphonse, *Gutenberg, inventeur de l'imprimerie*, Paris, Librairie de L. Hachette et Cie, « Bibliothèque des chemins de fer », 1853. (A)

ภาพที่ 3 : NICOLLET Mary, *Vivent les vacances !*, Paris, Librairie Hachette, « La Bibliothèque rose illustrée », 1931. (B)

นอกจากนี้ แอทแซลยังแปลหนังสือเด็กจากทั้งประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น *Little Women* (ลิตเติ้ลวูเม้น, 1868) ในปี ค.ศ. 1880 และ *Treasure Island* (เกาะมหาสมบัติ, 1883) ในปี ค.ศ. 1885 จะเห็นว่าหนังสือแปลยุคแรกมาจากประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลักและแปลจากภาษาต้นฉบับอย่างรวดเร็ว ในขณะที่เดียวกันก็เริ่มมีการแปลหนังสือจากภาษาอื่น ๆ ในยุโรป เช่น สวีเดน อิตาลี และรัสเซีย ได้แก่ *Le Merveilleux Voyage de Nils Holgersson à travers la Suède* (การเดินทางข้ามสวีเดนอันแสนมหัศจรรย์ของนิลส์ โฮลเกอร์สัน, 1906-1907) ของแซลมา ลาเกอร์เลิฟ (Selma Lagerlöf) และ *Les aventures de Pinocchio* (การผจญภัยของพินอคคิโอ, 1883) ของการ์โล คอลโลดี (Carlo Collodi) ตีพิมพ์

เป็นภาษาฝรั่งเศสปี ค.ศ. 1912 และ *La Dame de Pique* (แหม่มโพแดง, 1834) ของอะเลคซันดร์ ปูชกิน (Alexandre Pouchkine) ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1852

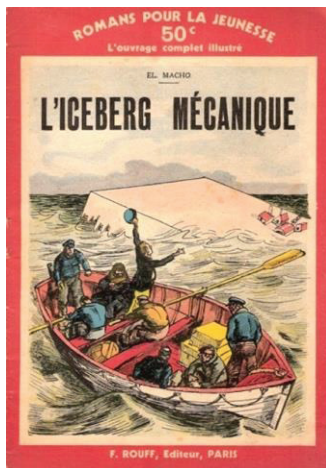
ทั้งนี้ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อุตสาหกรรมหนังสือสำหรับเด็กพัฒนาขึ้นมาในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 คือการออกกฎหมายตั้งโรงเรียนมัธยมปลายสำหรับเด็กหญิงในปี ค.ศ. 1880 และกฎหมายบังคับการศึกษาขั้นประถมโดยไม่เสียค่าเล่าเรียนในปี ค.ศ. 1881

ว่า ตลาดหนังสือสำหรับเด็กที่เริ่มขยายตัวในขณะนั้นต้องหยุดชะงักเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง (ค.ศ. 1914 – 1918) และฟื้นตัวอีกครั้งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 1930 ที่อุตสาหกรรมการพิมพ์เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับหนังสือ (เช่น บรรณาธิการ นักเขียน นักวาดประกอบ ช่างเรียงพิมพ์ ฯลฯ) ได้รับความนิยมมากขึ้น ทั้งสองปัจจัยนี้ทำให้เกิดสำนักพิมพ์ขนาดเล็กที่พิมพ์หนังสืออ่านเล่นสำหรับเด็กราคาถูก หนังสือเหล่านี้เน้นความบันเทิงเป็นหลักและมีคุณภาพไม่ดีนัก โดยตั้งราคาไม่สูงเกินไปเพื่อให้ขายได้ปริมาณมาก เนื้อเรื่องของหนังสือเหล่านี้มักเกี่ยวกับการผจญภัยของตัวละครผิวดำในต่างแดนซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากนวนิยายของฌูลส์ แวร์น ยกตัวอย่าง ชุด « Les Grandes Aventures » ("การผจญภัยอันยิ่งใหญ่", 1928) ของสำนักพิมพ์เอ็ดิชิง โมแดิร์น (Les Éditions Modernes) ชุด « L'histoire vécue » ("เรื่องที่เคยประสบ", 1936) ของสำนักพิมพ์รูฟ (Rouff) ชุด « Voyages et aventures » ("ท่องเที่ยวและผจญภัย", 1933) ของสำนักพิมพ์เฟอร์องซี (Ferenczi) และชุด « Les chevaliers de l'aventure » ("อัศวินแห่งการผจญภัย", 1933) ของสำนักพิมพ์ตาลองดีเย (Tallandier)

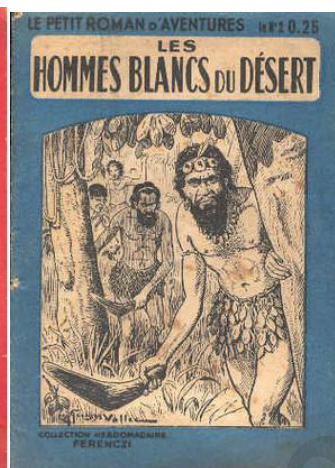
ความหลากหลายของสำนักพิมพ์ในยุคนี้ทำให้เกิดการแบ่งแยกกลุ่มผู้อ่านชัดเจนทั้งด้านอายุ เพศ และกำลังทรัพย์ สำนักพิมพ์เก่าแก่จะให้ความสำคัญกับเนื้อหาของหนังสือที่ทั้งให้ความรู้และความบันเทิง การจัดวางองค์ประกอบที่อ่านง่ายสบายตา การผลิตรูปเล่มที่สวยงามคงทน กลุ่มลูกค้ามักเป็นผู้ปกครองหรือโรงเรียนที่ตั้งใจเลือก "หนังสือดี ๆ" ให้เยาวชนอ่าน ส่วนสำนักพิมพ์เล็ก ๆ ที่กล่าวถึงในช่วงต้นนั้นผลิตหนังสือราคาถูกขนาดเล็ก ทำให้เด็กและวัยรุ่นเลือกซื้ออ่านเองได้ และเพื่อเข้าถึงลูกค้ากลุ่มใหม่นี้ สำนักพิมพ์เล็กจึงเน้นเนื้อหาเบาสบาย บางเล่มอาจใจตรงเนื้อหาล้อแหลมเพื่อดึงดูดผู้อ่านวัยเยาว์ที่เคยอ่านแต่หนังสือเนื้อหาจริงจังที่ผู้ใหญ่เลือกให้มาโดยตลอด อีกทั้งยังใช้สีกำหนดกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายโดยใช้ปากสีน้ำเงินหรือสีแดงเพื่อบ่งบอกว่า เป็นหนังสือสำหรับอ่านเล่นจริง ๆ⁵ ต่างจากหนังสือสีชมพูของ « La Bibliothèque rose illustrée » ของอาแซตที่มักเป็นหนังสือเพื่อความบันเทิงที่แฝงคติสอนใจ

⁵ LETOURNEUX Matthieu, *Supports, réseaux, définitions – logiques sérielles et cohérences discursives dans les collections populaires pour la jeunesse de l'entre-deux-guerres*, Strenae, vol. 6, 2013.

(A)

(B)

ภาพที่ 4 : VIDAL Georges, *L'iceberg mécanique*, Paris, Rouff, 1934. (A)

ภาพที่ 5 : *Les hommes blancs du désert*, Paris, Ferenczi, 1936. (B)

ปัจจัยดังกล่าวทำให้ยอดขายของหนังสือเล่มเล็กในช่วงปี ค.ศ. 1928 – 1932 สูงถึง 100,000 เล่ม (ในขณะที่หนังสือสำหรับเด็กของสำนักพิมพ์เก่าแก่ขายได้เพียง 15,000 เล่ม) กลุ่มผู้อ่านหลักมักเป็นเด็กผู้ชายที่สนใจเรื่องราวการผจญภัยและรู้สึกตื่นเต้นที่ได้แอบอ่านหนังสือที่ผู้ใหญ่ไม่เห็นชอบ ความนิยมนี้นำสู่การผลิตวรรณกรรมสำหรับเด็กตลอดช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1930 และทำให้เด็กกลายเป็นผู้บริโภค (เป็นทั้งผู้ซื้อและผู้อ่าน) ที่สำคัญจนเกิดหนังสือ "สำหรับเด็ก" เด็กขึ้นจริง ๆ บางสำนักพิมพ์วางขายหนังสือเล่มใหม่ทุกสัปดาห์ซึ่งถือว่ารวดเร็วมากสำหรับสมัยนั้น แต่เนื่องจากเนื้อหาที่ผู้ใหญ่ในยุคนั้นเห็นว่าไม่เหมาะสมสำหรับเด็ก (เช่น การใช้ความรุนแรงหรือการลักขโมย) และคุณค่าวรรณศิลป์ที่ด้อยลงไปมากเพราะใช้ภาษาที่อ้อ ๆ ไม่สละสลวย ทำให้การควบคุมหนังสือสำหรับเด็กเคร่งครัดขึ้นในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง สังคมตะวันตกเริ่มตระหนักถึงบทบาทของเยาวชนที่ควรแตกต่างไปจากผู้ใหญ่ กล่าวคือ ผู้ใหญ่เริ่มมองเห็นเด็กว่าเป็นอนาคตของประเทศชาติที่ต้องผ่านการปลูกฝังความคิด ความรู้ และมนุษยธรรม เพื่อมิให้ก่อโศกนาฏกรรมเมื่อพวกเขาเติบโตขึ้น จึงมีการกำหนดกรอบศีลธรรมให้กับสิ่งพิมพ์สำหรับเด็กและสนับสนุนการผลิตสื่อที่มีเนื้อหาถูกต้องตามครรลองออกมามากมายจนอุตสาหกรรมหนังสือสำหรับเด็กเติบโตอย่างก้าวกระโดด และมีการก่อตั้งองค์กรที่สนับสนุนหนังสือสำหรับเด็ก เช่น หอสมุดเยาวชนนานาชาติ (Internationale Jugendbibliothek) ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1949 และสภาหนังสือเด็กและเยาวชนนานาชาติ (International Board on Books for Young People) ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1953 ส่วนประเทศฝรั่งเศสนั้นออกกฎหมายควบคุมเนื้อหาในหนังสือเด็กในปี ค.ศ. 1949 ซึ่งยังคงใช้มาถึงปัจจุบัน (ค.ศ. 2023) กฎหมายฉบับดังกล่าวกำหนดว่าสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับเด็กและวัยรุ่นทุกประเภทต้องไม่มีภาพ เรื่องราว บันเทิงเหตุการณ์ บทความ หรือการสอดแทรกเนื้อหา ที่สนับสนุนการโจรกรรม การพูดเท็จ การลักขโมย ความเกลียดชัง ความขลาด ความเกลียดชัง ความลุ่มหลงในโลกีย์ หรือการกระทำใดที่มีลักษณะเป็นอาชญากรรม หรือฝ่าฝืนกฎหมาย หรือชักชวนให้เด็กและเยาวชนเสื่อมเสียศีลธรรม หรือกระตุ้นหรือมีเนื้อหาเหยียดเชื้อชาติ และต้องไม่มีโฆษณาหรือข้อความที่ชักชวนให้เด็กและเยาวชนเสื่อมเสียศีลธรรม⁶

⁶ Loi n°49.956 du 16 juillet 1949 sur les publications destinées à la jeunesse

ต่อมาในคริสต์ทศวรรษที่ 1960 สหรัฐอเมริกาก้าวขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจจากชัยชนะในสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของสหรัฐอเมริกาที่เติบโตอย่างรวดเร็วเข้ามามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของวัยรุ่น (เช่น ภาพยนตร์ ดนตรี การแต่งกาย) และต่ออุตสาหกรรมหนังสือของฝรั่งเศส เนื่องจากสำนักพิมพ์หลายแห่งปรารถนาที่จะดำเนินรอยตามสำนักพิมพ์อเมริกันที่เปิดกว้างด้านเนื้อหา นักเขียนหนังสือสำหรับเด็กที่เติบโตมาในช่วงสงครามต้องการเขียนความจริงให้เด็กรุ่นหลังได้ตระหนักว่าการเป็นเด็กอาจมีทั้งความสุขและทุกข์ปะปนกันไปและความโหดร้ายในโลกนี้มีอยู่จริง แต่เมื่อกฎหมายฝรั่งเศสไม่เอื้อให้ผลิตผลงานลักษณะดังกล่าวออกมา นักเขียนบางคนจึงต้องออกเดินทางไปยังสหรัฐอเมริกาเพื่อผลิตผลงานได้อย่างอิสระ⁷ ดังที่ โทมัส อุงเกอร์ (Tomi Ungerer) นักเขียนและนักวาดภาพประกอบหนังสือสำหรับเด็กจากแคว้นอัลซัส (Alsace) ที่ตีพิมพ์ผลงานส่วนมากกับสำนักพิมพ์อเมริกัน ได้แสดงความเห็นไว้ในบทสัมภาษณ์เมื่อปี ค.ศ. 2011 ว่า

*"ผมคิดว่าเด็ก ๆ ต้องได้เห็นตะแลงแกงและภาพห้องรมก๊าซพิษ เพราะสิ่งเหล่านี้เคยเกิดขึ้นจริง และเราไม่ต้องการให้นั่งกลับมาอีกแล้ว ผมคิดว่าเด็กต้องถูกเคาะเอาความจริงใส่สมอง"*⁸

การรณรงค์เรื่องเสรีภาพทางสื่อสำหรับเด็กและเยาวชนดำเนินมาตลอดช่วงทศวรรษที่ 1960 ซึ่งเป็นผลพวงมาจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เอื้อให้เยาวชนได้มี "พื้นที่ในสังคม" เป็นของตัวเอง เช่น การสนับสนุนให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย วัฒนธรรมดนตรีร็อกแอนด์โรลจากประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา การเรียกร้องความเท่าเทียมทางเพศ การพัฒนาความรู้ด้านจิตวิทยาเด็ก ตลอดจนความนิยมในบุคคลอันเป็นสัญลักษณ์ของการ "กบฏ" เช่น โฮจิมินห์ (Hô Chi Minh) เช เกอวาร (Che Guevara) และฟิเดล คาสโตร (Fidel Castro) ในกลุ่มวัยรุ่นฝรั่งเศส เมื่อวัฒนธรรมของเยาวชนชัดเจนขึ้น ผู้ผลิตหนังสือจึงเริ่มคลายกรอบบังคับลักษณะของวรรณกรรมเยาวชนลง เราจึงได้เห็นหนังสือสำหรับเด็กที่มีเนื้อเรื่องลุ่มลึกและสะท้อนสังคมตั้งแต่ปลายคริสต์ทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา

การวางรากฐานใหม่ให้แก่เยาวชนในคริสต์ทศวรรษที่ 1960 นี้ส่งผลให้สำนักพิมพ์เยาวชนในทศวรรษที่ 1970 และ 1980 ตื่นตัวในการผลิตวรรณกรรมเยาวชนมากขึ้น สำนักพิมพ์ขนาดใหญ่อย่างกาลิมาร์ (Gallimard) ได้ควรวรรณสำนักพิมพ์สำหรับเด็กมาอยู่ในสังกัดของตนเพื่อผลิตหนังสือสำหรับเด็กและวัยรุ่นโดยเฉพาะ ส่วนฟลามาริยองที่ผลิตหนังสือภาพสำหรับเด็กมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1930 ก็เพิ่มหนังสือประเภทเรื่องสั้นและนวนิยาย เช่นเดียวกับสำนักพิมพ์สำหรับเด็กขนาดใหญ่อย่างเลกอล เด ลัวซีร์ (L'École des loisirs) ที่เพิ่มประเภทหนังสือจากหนังสือภาพและนิทานให้หลากหลายมากขึ้นและเหมาะสมสำหรับเด็กทุกช่วงวัย ทำให้หนังสือสำหรับเด็กในยุคนี้มีความหลากหลายทางแก่นเรื่อง (thème) กลวิธีการเขียน (écriture) และกลวิธีสร้างสรรค์ภาพประกอบ (graphisme) มีการตีพิมพ์หนังสือเรื่องใหม่ ๆ มากมาย

⁷ HEYWOOD Sophie, « Le '68 des enfants : introduction », *Strenae*, vol. 13, 2018. [En ligne] : <https://journals.openedition.org/strenae/1999>.

⁸ WALKER Andy, « Best-selling children's authors tell their stories of war », *BBC Radio 4, Today Programme*, 4 October 2011. : "I think they must see the gallows and the gas chambers. Those things existed and we don't want these things to happen again. I think children should be hit on the head with reality."

นอกจากนี้รัฐบาลยังสนับสนุนอุตสาหกรรมหนังสือสำหรับเด็กโดยการเปิดห้องสมุดสำหรับเด็กเยาวชน⁹ และห้องหนังสือเด็กในห้องสมุดประชาชนประจำเมืองต่าง ๆ รวมถึงก่อตั้งสมาคมห้องสมุดเฉพาะทางสำหรับเด็กเยาวชน (Association des librairies spécialisées jeunesse) ขึ้นในปี ค.ศ. 1982 สมาคมดังกล่าวเป็นผู้ริเริ่มรางวัลวรรณกรรมเยาวชน "รางวัลซอร์ซีแยร์" (le prix Sorcières) ในปี ค.ศ. 1986 รวมถึงวารสาร*ซีทรูย* (Citrouille) ที่รวบรวมบทความเกี่ยวกับวรรณกรรมเยาวชนและหนังสือออกใหม่ที่น่าสนใจสำหรับผู้ปกครอง ครู และนักวิชาการ นอกจากนี้ยังมีงานหนังสือสำหรับวรรณกรรมเยาวชนโดยเฉพาะ ซึ่งจัดขึ้นในเขตแซน-แซ็ง-เดอนี (Seine-Saint-Denis) ทุกปีนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1984 เป็นต้นมา

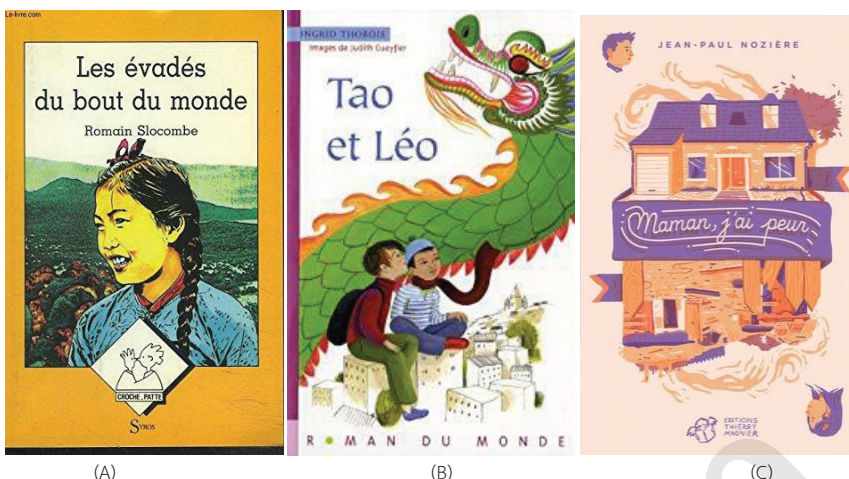
ปัจจัยทั้งหมดนี้ส่งผลให้วรรณกรรมเยาวชนกลายเป็นสื่อยอดนิยมสำหรับเด็กและวัยรุ่น นักเขียนและสำนักพิมพ์สำหรับเด็กจึงใช้หนังสือเป็นสื่อกลางเผยแพร่ปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมสมัยที่เยาวชนควรตระหนักและเข้าใจ เช่น ผู้อพยพ คนไร้บ้าน ความยากจน สงคราม ยาเสพติด ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางเพศ ฯลฯ ยกตัวอย่างเช่น สำนักพิมพ์ซีรอส (Syros) ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1984 พิมพ์หนังสือเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองฝรั่งเศส ความเท่าเทียมในสังคม และความหลากหลายทางเชื้อชาติ สำนักพิมพ์รู ดู มงด์ (Rue du monde) ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1996 ตีพิมพ์หนังสือชุด « Roman du monde » ("นวนิยายของโลก") ล้อกับชื่อสำนักพิมพ์ที่แปลว่า "ถนนของโลก" หนังสือชุดนี้ประกอบด้วยนวนิยายขนาดสั้นที่กล่าวถึงสังคมพหุวัฒนธรรมของฝรั่งเศส และสำนักพิมพ์เตียร์ มาญเฌ (Thierry Magnier) ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1997 โดยมีสัญลักษณ์ของบริษัทเป็นรูปเทวดาอ่านหนังสือ เพราะเทวดา "ไม่มีเพศ ไม่มีอายุ"¹⁰ เพื่อสื่อว่าผู้อ่านจะเป็นใครก็ได้ ตั้งแต่เด็กอายุ 2 ขวบจนถึงผู้สูงอายุ¹¹ นวนิยายของสำนักพิมพ์เตียร์ มาญเฌ มักยกประเด็นที่สำนักพิมพ์อื่นหลีกเลี่ยง เช่น เหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ อาชญากรรม การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

⁹ ห้องสมุดสำหรับเด็กเยาวชนแห่งแรกของฝรั่งเศสคือห้องสมุดเลอว์ มัวเยส (L'Heure joyeuse) ในกรุงปารีส เปิดให้บริการในปี ค.ศ. 1924 โดยเก็บสะสมวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสตั้งแต่ยุคคริสต์ศตวรรษที่ 16 ทุกประเภทตั้งแต่หนังสือผ้า หนังสือเรียนพยัญชนะ สมุดภาพคำศัพท์ หนังสือภาพถ่าย สมุดระบายสี ฯลฯ

¹⁰ « Le Salon du Livre : Thierry Magnier à J. Prévert », *Le Télégramme*, le 25 novembre 2007. [En ligne] : <https://www.letelegramme.fr/ar/viewarticle1024.php?aaaaammjj=20071125&article=2033087&type=ar>

¹¹ JAVAUX Charlotte, « Interview avec Thierry Magnier », *Ricochet*, le 1er novembre 2008. [En ligne] : <https://www.ricochet-jeunes.org/articles/thierry-magnier>.

- ภาพที่ 6 : SLOCOMBE Romain, *Les évadés du bout du monde*, Paris, Syros, 1987. เกี่ยวกับสงครามเวียดนามและการอพยพของชาวเวียดนามมายังประเทศฝรั่งเศส (A)
- ภาพที่ 7 : THOBOIS Ingrid, *Tao et Léo*, Voisins-le-Bretonneux, Rue du Monde, « Roman du monde », 2011. เกี่ยวกับชาวจีนที่ลักลอบเข้าประเทศฝรั่งเศสเพื่อมาทำงานใช้แรงงาน (B)
- ภาพที่ 8 : NOZIÈRE Jean-Paul, *Maman, j'ai peur*, Paris, Thierry Magnier, 2016. เกี่ยวกับความยากจนในสังคมฝรั่งเศสและการลักทรัพย์ในกลุ่มวัยรุ่น (C)

ในปัจจุบัน เนื่องจากประเทศฝรั่งเศสออกกฎหมายให้ประชาชนทุกคนเข้ารับการศึกษาตั้งแต่อายุ 3-18 ปี อัตราการรู้หนังสือของประเทศฝรั่งเศสจึงอยู่ที่ร้อยละ 99¹² ทำให้อุตสาหกรรมวรรณกรรมเยาวชนยังคงเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ในปี ค.ศ. 1995 ยอดขายของวรรณกรรมเยาวชนคิดเป็นร้อยละ 7.1 ของยอดขายหนังสือทั้งหมดที่ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ฝรั่งเศส และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 13.5 ในปี ค.ศ. 2016 ด้วยยอดขาย 34 ล้านยูโร¹³ โดยหนังสือที่ขายดีที่สุดของประเทศฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 2016 คือวรรณกรรมเยาวชนแปล *Harry Potter and the Cursed Child* (แฮร์รี่ พอตเตอร์กับเด็กต้องคำสาป, 2016) ซึ่งขายได้ 851,800 เล่มทั่วประเทศ¹⁴

ในปี ค.ศ. 2020 ฝรั่งเศสประสบปัญหาโรคระบาดโควิด-19 เช่นเดียวกับทุกประเทศทั่วโลก จึงออกมาตรการจำกัดการออกจากสถานของประชาชนอย่างเคร่งครัด รวมถึงการสั่งปิดสถานที่ต่าง ๆ เช่น สถานศึกษา ร้านหนังสือ ห้องสมุด ซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักของสำนักพิมพ์ ทว่า ยอดขายหนังสือในช่วงโรคระบาดกลับสูงขึ้นกว่าในปี ค.ศ. 2019 ถึงร้อยละ 13 (ประมาณ 278 ล้านยูโร) และปี ค.ศ. 2021 เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 2020 อีกร้อยละ 10 (ประมาณ 371 ล้านยูโร)¹⁵ ส่วนวรรณกรรมเยาวชนมียอดขายเพิ่มขึ้นร้อยละ 16 และการตูนเพิ่มขึ้นร้อยละ 34 คาดคะเนว่าสาเหตุมาจากประชาชนมีเวลาอ่านหนังสือมากขึ้น รวมถึงรัฐบาล

¹² DAMGÉ Mathilde et JUBLIN Matthieu, « Qui sont les illettrés en France ? », *Le Monde*, le 18 septembre 2014. [En ligne] : https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2014/09/18/qui-sont-les-illettrés-en-france_4490014_4355770.html

¹³ PIAULT Fabrice (dir.), *French Publishing: A mature industry*, Paris, Livres Hebdo, 2017, p.19.

¹⁴ PIAULT Fabrice (dir.), *Ibid.*, p.39.

¹⁵ OURY Antoine, « Pour le livre, la crise du Covid "est plus que compensée" », *ActualLitté*, publié le 17 mai 2022. [En ligne] : <https://actualitte.com/article/106061/economie/pour-le-livre-la-crise-du-covid-est-plus-que-compensee>

ฝรั่งเศสก็ตระหนักถึงความสำคัญของหนังสือในฐานะ "สินค้าทางวัฒนธรรม"¹⁶ จึงออกนโยบายและกฎหมาย สนับสนุนอุตสาหกรรมหนังสืออยู่เสมอ เช่น แอปพลิเคชัน "บัตรผ่านวัฒนธรรม" (Pass Culture) ซึ่งเป็นบัตร กำหนดมูลค่า 100 ยูโรสำหรับเยาวชนอายุ 15 – 18 ปี เพื่อซื้อสินค้าที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เช่น เกมส์ หนังสือ ภาพยนตร์ บัตรเข้าพิพิธภัณฑ์ อุปกรณ์ศิลปะ เครื่องดนตรี ฯลฯ บัตรผ่านวัฒนธรรมนี้กระตุ้นให้เยาวชนซื้อ หนังสือถึง 426,000 เล่มภายในปี ค.ศ. 2021¹⁷ ในปีเดียวกัน รัฐบาลฝรั่งเศสได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับห้องสมุด ห้ามมิให้เขตการปกครอง (département) ปิดห้องสมุดประจำเขต ห้ามมิให้ห้องสมุดเก็บเงินค่าเข้าสถานที่ (แต่ยังคงเก็บค่าสมาชิกและค่าบริการยืม-คืนได้) อนุญาตให้ห้องสมุดบริจาคหนังสือที่ชำรุดให้แก่องค์กรการกุศล นำไปจำหน่าย และกำหนดให้พัฒนาระบบห้องสมุดที่เป็นมิตรต่อผู้พิการ เป็นต้น

นอกจากนี้ โรคระบาดโควิด-19 และมาตรการจำกัดการออกจากเคหสถานยังกระตุ้นการผลิต วรรณกรรมเยาวชนที่เกี่ยวกับสุขอนามัยและความรู้ทางการแพทย์มากขึ้น นักเขียนและสำนักพิมพ์ตระหนักถึง ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสภาวะโรคระบาดต่อเยาวชน เช่น การปรับตัวกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ สุขอนามัย การไม่ได้พบญาติพี่น้องและเพื่อน ๆ การเรียนออนไลน์ โดยเฉพาะการสูญเสียบุคคลที่รักจากโรค ดังกล่าว จึงพิมพ์หนังสือหลากหลายประเภทให้เหมาะสมกับช่วงอายุของผู้อ่าน ได้แก่ นิทาน หนังสือภาพ การ์ตูน และสารคดี โดยเผยแพร่ทั้งในรูปแบบกระดาษและสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่ออธิบายประเด็นเหล่านี้แก่ เยาวชน หลายเล่มจัดทำในรูปแบบไฟล์ pdf เพื่อให้ดาวน์โหลดได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

¹⁶ OURY Antoine, « Le Sénat adopte la "loi Bibliothèque" à l'unanimité », *ActuaLitté*, publié le 16 décembre 2021. [En ligne] : <https://actualitte.com/article/103887/bibliotheque/le-senat-adopte-la-loi-bibliotheque-a-l-unanimité>

¹⁷ SOLYM Clément, « 2021 restera comme une année exceptionnelle pour le livre, malgré la baisse de lecteurs », *ActuaLitté*, publié le 11 janvier 2022. [En ligne]: <https://actualitte.com/article/104227/economie/2021-restera-comme-une-annee-exceptionnelle-pour-le-livre-malgre-la-baisse-de-lecteurs>

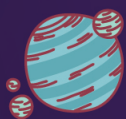
ภาพที่ 9 : หนังสือสำหรับเด็กวัยที่ตีพิมพ์ในช่วงโรคระบาดโควิด-19 (ถ่ายโดยผู้เขียน)

นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา วรรณกรรมเยาวชนเปลี่ยนแปลงรูปแบบ แก่นเรื่อง และการใช้สอยไปตามกาลเวลา จากหนังสือเผยแพร่ความรู้และจริยธรรม ก็เพิ่มเนื้อเรื่องเข้าไปจนกลายเป็นหนังสือเพื่อความสนุกสนาน ต่อมาก็ใช้เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่แนวคิดและคุณค่าทางสังคม และปัจจุบันก็ได้เพิ่มหน้าที่ "ผู้ปลอบประโลม" เข้าไปอีกด้วย จะเห็นว่วรรณกรรมเยาวชนมีความสำคัญต่อการ "สร้าง" มนุษย์และสังคมใดสังคมหนึ่งเป็นอย่างมาก จึงจะขอกล่าวถึงความสำคัญของวรรณกรรมเยาวชนในหัวข้อถัดไป

วรรณกรรมเยาวชนเป็นประเภทของวรรณคดี
ที่กำลังได้รับความนิยมในประเทศฝรั่งเศส
มีการศึกษาค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรม
เยาวชนฝรั่งเศสอย่างแพร่หลายและมีตำรา
ที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสตีพิมพ์
ในทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสหนังสือเล่มนี้
จึงจัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้อ่านที่รู้ภาษาไทยได้รู้จัก
วรรณกรรมเยาวชนฝรั่งเศสมากขึ้นผ่านประวัติ
วรรณกรรมหลากหลายประเภท ได้แก่
หนังสือเรียนพยัญชนะ (abécédaire)
นิทาน (contes) หนังสือภาพ (albums)
การ์ตูน (bande dessinées) และนวนิยาย
(romans) พร้อมตัวอย่างและเรื่องย่อของ
วรรณกรรมเยาวชน ที่สำคัญในแต่ละประเภทรวม
ถึงแก่นเรื่องที่สำคัญในวรรณกรรมเยาวชน
ฝรั่งเศสร่วมสมัยอีกด้วย

CHIANG MAI
UNIVERSITY PRESS

ISBN : 978-616-398-895-9

9 786163 988959

ราคา 538 บาท